

УДК 930-057.87:378

ОБРЯДИ ВІДБИРАННЯ МОЛОКА В НАРОДНІЙ МАГІЇ УКРАЇНЦІВ МАРАМУРЕШЬСЬКОГО ПОВІТУ РУМУНІЇ (ЗА ПОЛЬОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

Король В. В. (Ужгород)

В статті розглянуто традиційні вірування, пов'язані зі зменшенням молочності в худоби, українців Марамурешьського повіту Румунії. Прослідкований зв'язок між обрядами відбирання молока та святами народного календаря. Робиться спроба провести класифікацію і систематизацію обрядів відбирання молока, повернення вже відбраного та магічного захисту молочності худоби. Вказано на сучасний стан побутування вірувань у відбирання молока відьмами-чередільницями та рядом інших демонічних персонажів.

Ключові слова: відьма, демонологія, світогляд, молоко, вірування, ритуал.

Складовою частиною комплексного сільськогосподарства Марамурешьського повіту Румунії є скотарство, в якому помітне місце займало виробництво молока і молочних продуктів. Важливість скотарства, як основної галузі народного господарства, зростала у високогірних населених пунктах. Певна географічна ізоляція сіл та релікти великих родин сприяли збереженню в побуті місцевого населення цілої системи заборон, обрядів, вірувань і магічних дій, пов'язаних з худобою і молоком.

Традиційна система життєзабезпечення українців досліджуваної території відводила важливу роль продуктам скотарства. Це наклало глибокий відбиток на всю народну культуру місцевого населення, особливо на його свята і обряди. Щоб досягти збільшення поголів'я, підвищити молочність і вгодованість тварин, захистити їх від хвороб і напастей селяни використовували не лише раціональні методи, але й найрізноманітніші обряди і магічні дії. Останні звичайно пов'язувалися з певними циклами роботи і, не дивлячись на свій ірраціоналізм, ставили конкретну господарську мету.

З прийняттям і утвердженням християнства частина язичницьких свят, обрядів і вірувань злилася з церковними і за ними закріпились певні дати календаря. При цьому християнські обряди дуже часто приурочувались до народних свят і це надавало їм не лише урочистості, а й господарської та ідеологічної вагомості і стабільності.

Виконання тих чи інших магічних дій прив'язувалося до конкретних свят та благовісних днів народного календаря, яких ще на початку ХХ ст. в українців Карпат налічувалося понад шістьдесят [13, с.170]. У багатьох з них важливу роль відігравали обряди і магічні дії з вогнем і похідними від нього залишками.

Об'єкт дослідження: українське населення повіту Марамуреш, яке проживає в таких населених пунктах: Поляни (Poienile de sub Munte), Кривий (Repedea), Русково (Ruscova), Красний (Crasna), Бистрий (Bistra), Вишівська Долина (Valea Vişeuului), Верхня Рівна (Rona de Sus), Доге

Поле (Câmpulung), Коштіль (Coştui), Луг над Тисою (Lunca la Tisa), Великий Бичків (Bocicoiu Mare), Кричунів (Crăciuneşti), Ремети (Remeţi), Тиса (Tisa).

Предметом дослідження є обряди, вірування, магічні дії пов'язані з молоком та молочними продуктами.

Мета на основі польових матеріалів 2007-2008рр., зібраних кущовим та маршрутним методами в Марамурешському повіті Румунії:

- прослідкувати зв'язок між обрядами відбирання молока та святами народного календаря,

- провести класифікацію і систематизацію обрядів відбирання молока, повернення вже відбраного та магічного захисту молочності худоби.

Популярним залишається мотив доїння відьмами-чередільницями, лісними, мамонами чужих корів. Існують різні варіанти обрядів, пов'язаних з відбиранням молока. Наприклад: у шматок тканини закручували сіль освячену на свято Юрія. Цей закруток ставили на дорогу, по якій ходять корови. Після того як худоба поверталася додому закруток забирали, сіль давали злизувати своїй корові, примовляючи:

„Як та худоба пруйшла,

так би моєю молоко пудойшло” [1].

Переддень св. Юрія, в традиційній культурі українців Марамурешьського повіту Румунії характеризується як найнебезпечніший період в народному календарі, що виражається активізацією демонічних персонажів: відьом-чередільниць, лісних, мамонарьок. Які намагаються максимально використати цей період для нанесення шкоди худобі, а через неї і господарям.

Об'єднувальною ознакою для цих демонічних персонажів є здатність відбрати молоко у худоби; жіноча іпостась; вміння перевтілюватися; календарно приурочена активізація вмінь. Час активізації перерахованих персонажів відбувається напередодні св. Юрія з настанням темноти, і триває протягом всього терміну випасання худоби.

Демонічні персонажі не рідко могли доїти молоко на відстані, і без посередництва своєї корови. Для цього використовували терлицю або коров'ячий ріг [2; 6; 9], з яких, за допомогою вербальних формул, витікало молоко. Це доволі яскраво змальовано в ряді народних переказів: „На Коштили був пупі Ціфрак, а носила му жона молоко, була тота жона бідницька, бідна. Та пушов пуп шось до нїї, а вона доїть з терлиці молоко. Та їм терлиця була коньом і вони ся на ньому возили туди де ся сходять” [6].

Доволі цікавим є використання в подібних обрядах коров'ячого або волячого рогу, який, ймовірно, має більш древнє походження і багату символіку. Так, ріг у руці язичницького ідола – символ сили, у міфології та фольклорі багатьох народів, у тому числі українського, ріг – символ достатку [12, с.499].

Поширеним є уявлення що викрадач молока перевтілюється в кішку, жабу, колесо... [2; 3; 8] і таким чином проникає в хлів, де на перепоні могло стати лише щось освячене. В переказах нерідко зустрічається мотив виявлення в хліву перевертня якого ловили, і він людським голосом звертався з проханням відпустити, або ж перевертня калічили і згодом виявляли особу зі схожими ранами. Такі випадки описувались чи не як єдина можливість виявити викрадача молока.

Зафіксовані обряди відбирання молока можна класифікувати за наступною системою:

- "підкладанням" (закрутки з сіллю освяченою на свято Юрія, яку ставили на дорогу, по якій ходять корови; згарда – жіноча прикраса, встановлювалася під мостом, по якому проходить худоба) і подальшим збільшенням молочності власної.

- через проникнення в хлів.
- відбирання на відстані, без посередництва худоби (доїння з рога, терлиці).

Доволі часто селяни застосовували ряд попереджувальних дій, щоб вберегти свою кормилицю від можливих відьомських чар. Дійних корів кропили свяченою водою, обкурювали, рисували вугликами хрести та солярні кола, доїли через обручальний перстень, а на полонинах пастухи ще ворожили з живою ватрою, сіллю, попелом, часником, сокирою і т. д. [4; 5; 7; 9; 11].

Якщо відьма вже відібрала молоко, то існувала низка магічних засобів, які за народним переконанням, могли його повернути. Для цього використовували розпечену кінську підкову, і лили на неї молоко, примовляючи:

„Так би тя пекло в серце,
як пече й се молоко” [10].

В іншому варіанті використовували розпечений серп на який також лили молоко зі словами:

„Серп пече, молоко тече,
хто забрав – оддає,
або сам ся попече” [11].

В обох випадках використовується залізний предмет, його розпикають, а потім поливають молоком. Цей скелет обряду зустрічається без змін не лише в українців Марамурешського повіту Румунії, але й по всій Закарпатській області України. Незначні варіації спостерігаються лише у вербальних формулах.

Загалом обряди, ритуали та магічні дії з вогнем та похідними від нього, своїми коріннями сягають дохристиянських часів і генетично пов'язані з культом Сонця. Особлива роль відводилась охоронній функції вогню та його похідним. Саме його використовували при обкурюванні худоби напередодні свят, у які, як вірили люди, активізувалися злі сили. Вівчарі розпалювали вогонь на полонинах і приписували йому надзвичайно велику охоронну силу.

Найвний польовий матеріал дозволяє в обрядах та магічних діях, спрямованих на відновлення молочної худоби, виділити їх три групи:

- обряди і магічні дії з вогнем чи його похідними (вилиття молока на розпечений залізний предмет; спалювання риби обливою молоком; обкурювання зіллям);

- обряди і магічні дії з освяченнями, молитвами (замовляли спеціальне богослужіння, освячували сіль, муку, якою годували худобу; читали акафіст Святого Миколая);

- обряди і магічні дії з псуванням залишків молока (вилиття в "нечистоти").

Проведене етнографічне обстеження регіону дозволяє зробити наступні висновки:

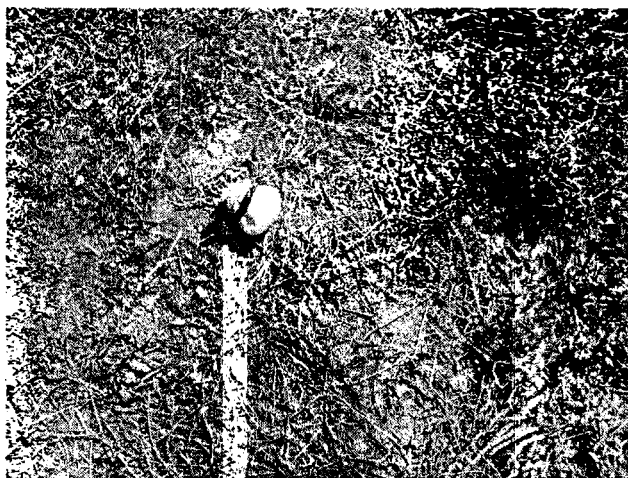
- доволі високий рівень збереження традиційних світоглядних уявлень українцями Марамурешського повіту Румунії був зумовлений своєрідними географічними, історичними, соціально-економічними умовами та збереженням ряду сімейно-побутових і громадських традицій як ознак етнічної самоідентифікації;

- мотив магічного доїння тварин найяскравіше характеризує особливості обрядової поведінки на св. Юрія. Довкола цього мотиву групується цілий комплекс ритуально-магічних дій, направлених на запобігання відбиранню молока. В якості найбільш типових засобів запобігання цій небезпеці використовують: освячену сіль, часник; поголошення замовлянь; обсипання маком тварини або двору;

- обряди, вірування, магічні дії, пов'язані з молоком та молочними продуктами в досліджуваному регіоні дуже варіативні і мають різне етністоричне походження.

1. Записано 29.08.2008 р. у с. Поляни Марамурешського повіту, інформатор Миколайчук Іляна 1938р.н.
2. Записано 29.08.2008 р. у с. Поляни Марамурешського повіту, інформатор Миколайчук Георгій 1938р.н.
3. Записано 29.08.2008 р. у с. Поляни Марамурешського повіту, інформатор Ганчик Анна 1937р.н.
4. Записано 29.08.2008 р. у с. Поляни Марамурешського повіту, інформатор Дібуш Мотря 1934р.н.
5. Записано 29.08.2008 р. у с. Поляни Марамурешського повіту, інформатор Ганчик Анна 1937р.н.
6. Записано 01.09.2008 р. у с. Верхня Рівна Марамурешського повіту, інформатор Черленюк Марія 1930р.н.
7. Записано 01.09.2008 р. у с. Верхня Рівна Марамурешського повіту, інформатор Оленюк Анна 1924р.н.
8. Записано 01.09.2008 р. у с. Верхня Рівна Марамурешського повіту, інформатор Проданюк Анна 1926р.н.
9. Записано 01.09.2008 р. у с. Верхня Рівна Марамурешського повіту, інформатор Бойчук Іріна 1949р.н.
10. Записано 16.08.2007 р. у с. Тиса Марамурешського повіту, інформатор Мазар Юлія 1925р.н.
11. Записано 15.08.2007 р. у с. Ремети Марамурешського повіту, інформатор Дочинець Ксенія 1952р.н.
12. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури. – К.: Довіра, 2006.- 705с.
13. Тиводар М.П.Закарпаття: народознавчі роздуми. – Ужгород, 2001. – 350с.

ДОДАТКИ

№1. Закрутка з сіллю для відбирання молока. Реконструкція. Фото автора

№2. Доїння молока з рогу вкрученого в стіну хліва. Реконструкція. Фото автора.

№3. Інформатор Миколайчук Іляна 1938р.н. с. Поляни (Poienile de sub Munte), в традиційній нашійній прикрасі згарді, – яку використовували в обрядах відбирання молока. Фото автора 2008 р.

РЕЗЮМЕ

ОТБИРАНИЕ МОЛОКА В НАРОДНОЙ МАГИИ УКРАИНЦЕВ МАРАМУРЕШСКОГО УЕЗДА РУМЫНИИ (ЗА ПОЛЕВЫМИ МАТЕРИАЛАМИ)

Король В. В. (Ужгород)

В статье рассмотрены традиционные верования украинцев Марамурешского уезда Румынии, связанные с отбиранием молока у животных. Прослежена связь между обрядами отбирания молока и праздниками народного календаря. Предпринимается попытка провести классификацию и систематизацию обрядов отбирания молока, возвращения уже отобраного молока и магической защиты молочности у животных. Указано на современный уровень существования верований в отбирание молока ведьмами-чередьницами и рядом других демонических персонажей.

Ключевые слова: ведьма, демонология, мировоззрение, молоко, верования, ритуал.

SUMMARY

TAKING AWAY THE MILK IN THE FOLK MAGIC OF UKRAINIANS MARAMURESH DISTRICT ROMANIA (FOR FIELD MATERIALS)

V. Korol (Uzhhorod)

In Romania the main component of the complex farming in Maramures department is cattle-breeding the main function of which is production of milk and milk products. It's the same circumstances which help local inhabitants to save in everyday life whole system of the bans and magic actions, which was connected with cattle and milk. Some of which was connected with folk calendar, other with certain days of week, another connected with everyday bans.

In lecture, based on new collect materials, we make an attempt to classify and systematize presentation as ritual by taking milk (with cow horn), return already taken (pour out milk on burning-hot horseshoe, axe) thus magic protection dairy-cattle (by feeding sacred grass).

Rituals, creeds and magic actions connected with milk and milk products, in investigated region, are very variation and have different historical and ethnic birth.

Key words: witch(vixen), outlook, demonology, milk, belief.

УДК 930-057.87:378

ЕТНОРЕФЛЕКСІЯ ГРІХА В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Леньо П. Ю. (Ужгород)

У статті йде мова про результати тестування студентів трьох національностей (угорців, українців та євреїв) на предмет їх розуміння ієрархії смертних гріхів. На основі отриманих матеріалів зроблено спробу виявити специфіку світосприйняття та світобачення представників згаданих етносів. У ході дослідження проведено низку гендерних та міжстатичних порівнянь. Результати тестів викладені у вигляді діаграм та коментарів.

Ключові слова: смертні гріхи, українці, угорці, євреї, етнічні стереотипи.

Гріховність людини здавна цікавила мислителів. Причиною є те, що багато суспільних катаклізмів та конфліктів виникали в силу порушення норм моралі. Людство усвідомлює важливість любові (або хоча б поваги) до ближнього, однак новозаповітне «хто без гріха, нехай першим кине камінь» залишається крилатим виразом. А цим самим проблема «гріха» засвідчує актуальність свого дослідження.

Останні чотири роки я проводив невеличке тестування серед студентів. Завданням тесту було скласти ієрархію семи смертних гріхів. Розставляти їх треба у порядку спадання ступеня їх важкості, де під номером «1» знаходиться найбільш страшний-важкий, а під номером «7» найменш важкий смертний гріх.

Хочу зазначити, що я не прагнув знайти відповідь на питання, що таке гріх/смертний гріх (це все давно відомо із праць християнських теологів). Також не хотів розпочинати дискусію про те, що якийсь гріх важчий за інші чи навпаки переконувати, що вони однаково тяжкі. Моєю метою було дізнатись чи існує відмінність у сприйнятті гріхів представниками різних національностей (у нашому випадку українців та угорців Закарпаття).

У дослідженні брали участь студенти історичного та факультету суспільних наук УжНУ, а також ужгородського факультету Київського національного університету культури і мистецтв (НУКІМ). Більшість із них віком 18-24 роки. Загальна кількість опитаних майже 500 осіб (58 %